

valkhofnieuws

20e Jaargang 1990 nr. 1

Valkhofvereniging sinds 1978

COLOFON VALKHOFNIEUWS

VALKHOFNIEUWS: Verschijnt 4x per jaar en is een uitgave van de Valkhofvereniging
ISSN-nr: 1382-3760

REDACTIE-ADRES: Valkhofnieuws
Postbus 1390
6501 BJ NIJMEGEN

REDACTIELEDEN: H.Schoonwater
A.Janssen
P.Hoos
M.van Schaik
M.Vollebregt (hfd.red)

ARTIKELN: Aanleveren -indien mogelijk- op diskette
De redactie kan artikelen inkorten of niet plaatsen.

VALKHOFVERENIGING

LIDMAATSCHAP: Postbus 1390 6501 BJ NIJMEGEN

CONTRIBUTIES: f 25,- per kalenderjaar
Postbank 44.38.363 t.n.v.
Valkhofvereniging Nijmegen.

VALKHOFKAPEL: Conservator: drs E.F.M. Boshouwers
Groenewoudseweg 49
6524 TP NIJMEGEN
Tel.: 024-3232587

© NIETS UIT DEZE UITGAVE MAG WORDEN VERMENIGVULDIGD EN/OF OPENBAAR WORDEN
GEMAAKT D.M.V. DRUK, FOTOKOPIE, MICROFILM OF OP WELKE WIJZE DAN OOK, ZONDER
VOORAFGAANDE TOESTEMMING VAN HET BESTUUR VAN DE VALKHOFVERENIGING

INLEIDING BIJ VALKHOFNIEUWS 1998 - 1 :

EEN ARCHITECTONISCH ONTWERP VOOR HET VALKHOF

Door Maurice Vollebregt

In november 1978 - inmiddels bijna 20 jaar geleden - werd de Valkhofvereniging opgericht. Daarbij werden drie doelstellingen geformuleerd, die nu nog onverminderd van kracht zijn. De tweede doelstelling luidt als volgt:

2. Het bestuderen van de mogelijkheden van een gehele of gedeeltelijke opbouw van de burcht;

Ook in de afgelopen drie maanden heeft deze doelstelling onze vereniging wederom beziggehouden. Bij het verschijnen van het vorige Valkhofnieuws stonden we aan de vooravond van de presentatie van het winnende architectonisch ontwerp voor het Valkhof, op dinsdagavond 9 december in de St.Stevenskerk.

De toespraken namens de Valkhofvereniging/-Stichting bij deze presentatie, door de heren E.F.M. Boshouwers en A.J.M. Plasschaert, kunt U in deze uitgave lezen.

Het winnende ontwerp van het Brits-Spaanse architectenduo Fowler-Miralles kan gezien worden als een compromis.

Van de Valkhofburcht worden de donjon, de zg. vicariswoning en een deel van de ringmuur met toegangspoort herbouwd. De ontbrekende delen van de burcht worden in contouren aangegeven. Daarmee blijft de archeologische ondergrond van het Valkhof zo goed als gespaard, terwijl ook het park gehandhaafd kan worden.

Verdere bebouwing - om het geheel exploitabel te maken - zou plaats gaan vinden in de directe omgeving van het Valkhof: onderaan de Voerweg, langs de Lindenbergstraat en eventueel op de plaats van Cultureel Centrum De Lindenberg. Inmiddels zijn het Juryrapport en het rapport van de Gemeentelijke Begeleidingscommissie openbaar.

Omdat de Valkhofvereniging haar leden uitvoerig wil informeren, heeft voorzitter Nooy heeft van beide rapporten citaten-uitreksels gemaakt. Deze zijn eveneens in deze uitgave opgenomen.

Thans is er in Nijmegen een nieuwe gemeentebestuur gekozen en geïnstalleerd. Het nieuwe college van B & W wil geen (volledige?) herbouw van de burcht, zo blijkt uit het college-accoord. Dat laat niet onverlet dat er wel een initiatief ligt, aldus hetzelfde accoord (én een positief raadsbesluit met randvoorwaarden van 12 juni 1996, red.)!

De Valkhofvereniging zal in deze nieuwe situatie alle ontwikkelingen op en rond het Valkhof scherp en kritisch volgen en haar stem laten gelden zodra dit nodig is !

Door Jack M.T. Nooy

Om 20.05 uur opende voorzitter Jack Nooy de vergadering en stelde vast dat bijna 50 leden en belangstellenden aanwezig waren. Namens de Valkhofvereniging herdacht Frits van Loon de recent overleden torenwachter van de St.Stevenskerk, de heer Cor de Schaepmeester. Cor die altijd een vurige voorvechter is geweest voor herbouw en een herbouw-tentoonstelling in de hal van de toren inrichtte.

Voorzitter Nooy maakte voorts kenbaar dat het bestuur de dag tevoren voor de 114e keer bijeen geweest en dat hij nu al 20 jaar voorzitter was.

Hij memoreerde dat er sinds de vorige ledenvergadering op 12 november 1997 veel is gebeurd met betrekking tot de burchtherbouwplannen. Het bestuur is allerminst gelukkig met een deel van de gang van zaken.

Ook met betrekking tot de werkgroep "Behoud Valkhofpark" voelt hij géén sympathie. De Valkhofvereniging is altijd de voorvechter geweest voor een beter en mooier park: wij hebben aangedrongen op renovatie in 1980, wij hebben gezorgd voor informatieborden, wij hebben de waarschuwend vinger opgeheven bij de parkvernielingen door grootschalige festiviteiten, wij hebben het signaal gegeven wegens de sociale onveiligheid overdag en 's-avonds, wij hebben het misbruik als honden-uitlaatplaats gesignaleerd!

Bij het "terugzien en vooruitzien inzake leden-activiteiten" memoreerde bestuurslid Maurice Vollebregt de gedane excursies en de in het vat zittende excursies in 1998, te weten: bezoek aan kasteel Helmond en een trip naar het

cisterciënzerklooster nabij Kamp Lintfort (evt. in combinatie met Burg Moylandt).

Ook geeft hij inzicht in de inhoud van het binnenkort te verschijnen nummer van "Valkhof-Nieuws" en wat er verder dit jaar nog te verwachten zal zijn. De vergadering geeft haar instemming met het gevoerde beleid inzake ons verenigingsorgaan, en geeft de redactie een pluim.

Bij het "terugzien en vooruitzien inzake de financiën" complimenteert voorzitter Jack Nooy de nieuwe penningmeester Harry Linssen met het snel ingewerkt raken met de financiële administratie. In korte tijd zijn alle te wensen overzichtsstaten op tafel gekomen. Nu de cijfers er zijn vraagt de voorzitter om, alsnog, decharge voor penningmeester en bestuur voor het gevoerde financiële beleid van 1996. De vergadering verleent het.

Vervolgens leest de heer Luran namens hem, en mede-kascommissielid de heer Burgers, het verslag van de kascommissie voor. Zij verklaren dat de administratie is gecontroleerd en in orde bevonden, dat de saldi overeenstemmen met de bescheiden van bank en giro, dat er geen onregelmatigheden of onduidelijkhe-

den zijn geconstateerd, dat de administratie een duidelijk beeld geeft van de financiële situatie van de vereniging.

De vergadering verleent met applaus decharge aan de penningmeester en het bestuur voor het jaar 1997.

Dat de begroting van 1998 optimistisch is in vergelijking met de rekening 1997 komt omdat enige ledentoeename verwacht mag worden. Op voorstel van de vergadering zal getracht worden de kosten van bestuur en beheer in het vervolg te scheiden. Als leden van de kascommissie 1998 worden door de vergadering benoemd, de heren Burgers en den Hertog.

De normcontributie wordt, wederom, vastgesteld op 25 gulden per jaar.

Bij het "terugzien en vooruitzien inzake algemene en bestuurlijke zaken" wordt reglementair aftredend bestuurslid Maurice Vollebregt met applaus door de ledenvergadering her-benoemd. Voorzitter Jack Nooy deelt mede dat dit voor hem écht het laatste jaar is; de volgende jaarvergadering zal er een andere voorzitter moeten zijn. Hij doet daarom een beroep op de leden om namen te noemen voor nieuwe bestuursleden.

Inzake de bouwkundige veranderingen doet conservator Fer Boshouwers verslag wat er zoal is gedaan aan en met de kapel, en wat er nog te doen is. Hij kondigt enkele in 1998 te houden tentoonstellingen aan. Als eerste in de rij zal een expositie van en rond de kunstenaar Dorus Arts (1901-1961) komen.

Bij de voortgangsrapportage van de burchtherbouwplannen door Fer Boshouwers dat de plannen anders geworden zijn dat de Valkhofvereniging voor ogen had en geheel anders zoals de plannen aan de ledenvergadering van 12 november 1998 voorgespiegeld zijn. Hij noemt het een "spel der krachten", waar hij geen vat op heeft kunnen krijgen. Meermalen werd hij, als afgevaardigde van de Valkhofvereniging, door meerderheidsbesluiten voor een voldongen feit geplaatst, of er waren al zaken voorbesproken en besloten, buiten zijn aanwezigheid. De minimale eisen van de Valkhofvereniging staan overigens nog overeind: *herbouw van de Donjon, van de Vicariswoning en van een deel van de walmuur met burchtpoort.*

De ledenvergadering hoort dit alles in verbijstering aan en velen begrijpen niet dat na een duidelijke project-opdracht er architectenkoppels een geheel andere oplossing kunnen (durven) aanbieden, die bovendien door de jury in lovende termen wordt aanvaard! De vergadering heeft er begrip voor dat weglopen uit de herbouw-werkgroep wel moedig zou zijn geweest, doch dat door erbij te blijven een meerwaarde heeft omdat dan ten eerste gewaakt kan blijven worden over onze minimum-eisen en ten tweede dat er gewaakt kan worden om te verijdelen dat er misschien zaken in gang gezet worden die burcht-herbouw geheel onmogelijk zouden maken. Helaas is het jury-rapport en het

rapport van de begeleidingscommissie nog niet publiekelijk (tijdens de ledenvergadering, red.). OP WENS VAN DE LEDENVERGADERING VAN DE VALKHOFVERENIGING ZAL HET BESTUUR AANDRINGEN OP OPENBAARMAKING VAN DEZE RAPPORTEN. Gelijk daaropvolgende zal een ledenvergadering belegd worden, om een echt oordeel te geven en om een verdere strategie te bepalen.

Na de pauze geeft de heer Willem Alferink uitleg aan het doel, aan de wensen en aan de (on)mogelijkheden van de "Stichting Oude Stad". De S.O.S. volgt een drie-sporen beleid: via bouwhistorisch onderzoek wordt gekeken hoe het was in het verleden, via onderzoek thans wordt geconstateerd hoe het geworden is, en via studie wordt bekeken welke mogelijkheden er zijn voor de toekomst voor het middeleeuwse pand.

Alferink heeft bemerkt dat er nog steeds veel onnodig verloren gaat. De jongere voorgevels zijn doorgaans wel beschermd via regels en wetten, maar de middeleeuwse constructies in het pand (achter de gevels dus) helaas niet. Daarmee vindt hij dat de gemeente Nijmegen wel eer binnenhaalt en goede sier maakt met ambitieuze toekomstplannen, zoals "Centrum 2000" en de "Waal sprong", maar dat tegelijkertijd via de achterdeur veel moois verdwijnt. Een stadscentrum moet altijd een meerwaarde hebben, niet alleen door een goede bruikbaarheid en bereikbaarheid, doch ook door een cultuurhistorische achtergrond te laten zien. "Nijmegen heeft een middeleeuwse toekomst". Binnenkort zullen de leden van de Valkhofvereniging in de gelegenheid worden gesteld een excursie mee te maken naar enkele panden die de "Stichting Oude Stad" onder handen heeft, of onder handen gaat nemen.

TOESpraak BIJ GELEGENHEID VAN DE ONTWERPPRESENTATIE IN DE ST.STEVENSKERK OP DINSDAG 9 DECEMBER 1997 DOOR DRS. E.F.M. BOSHOEWERS

Edelachtbare Heer Burgemeester, Geachte Wethouders, leden van de Raad, Hoogerwaardede Heren, Dames en Heren,

Toen ik namens de Valkhofvereniging in juli 1994 met een tweetal bestuursleden naar Wethouder Thielen toog om te pleiten voor de herbouw van de zgn. Vicariswoning op het Valkhof en wij vervolgens een tegenbezoek kregen van de Wethouders Thielen en Alofs in de kapel om de situatie ter plekke te bekijken, was er in de verste verte geen zicht op de totale herbouw van de burcht.

In het najaar van 1994 ontmoette ik toevallig de huidige ontwikkelaar, Ron Lubbers, en vertelde met enig enthousiasme over onze plannen met het Valkhof. Niet alleen de Vicariswoning kwam ter sprake maar ook het ambitieuze plan om op termijn de gehele burcht te herbouwen. Hij interesseerde zich voor dat plan en stelde voor om daags daarna verder te praten. Aldus gebeurde.

Na enige tijd ontwikkelde hij een formule, op grond waarvan ons herbouwplan kans van slagen zou hebben. Voor een voorlopig draagvlak was onze vereniging groot genoeg (ca. 800 leden) en er werden plannen uitgewerkt. Daarvoor werd de nodige capaciteit aan menskracht ingehuurd, zodat na enige tijd een presentatie aan de gemeentelijke overheid, de Valkhofvereniging en een Comité van aanbeveling kon worden gerealiseerd. Dit vond plaats in december 1995 in de Burgerzaal van het stadhuis.

Naarmate de tijd vorderde werd de invloed van buitenaf op het plan groter en groter. Ik denk hierbij niet alleen

aan het platform Behoud Park, maar ook aan de visie van ingehuurde menskracht binnen het project. Het werd voor mij namens de Valkhofvereniging een mammoetklus om de oorsprong van de herbouwgedachte in stand te houden. In alle presentaties, zelfs tot voor enkele weken, werd echter het oorspronkelijke idee ook door de ontwikkelaar rechttoerechtdaars gehouden.

In het voorjaar van 1996 maakte de gemeentelijke overheid voor de eerste maal gebruik van het middel van stadsraadpleging. De uitslag, 45% voor herbouw, 45% tegen en 10% geen mening, veroorzaakte onder de bevolking de nodige onrust. Bij navraag bleken velen niet goed op de hoogte van de problematiek.

Overigens ongevraagd werden vóór en tegenstanders tegen elkaar uitgespeeld in de pers: Het aantal ingezonden stukken in allerhande dag- en weekbladen is haast niet te tellen. Het voltrok zich met vlagen, zodat de nummering van de ingezonden brieven zelfs meerdere

keren moest starten bij nummer één.

Ook in de andere media was de aandacht, lokaal, regionaal en nationaal te noemen. Het plan drong zelfs door in het programma van 'Koot en Bie' onder het motto: "De tegenstanders vinden dat het park wordt verziekt, de voorstanders willen dat het park wordt versjiek". Ernst en luim ontmoetten elkaar op zulke momenten!

In de raadsvergadering van 12 juni 1996 werd er over het plan gestemd en met een nipte meerderheid van 3 stemmen werd het plan - onder voorwaarden - aangenomen. Uiteindelijk werd de Europese aanbesteding voor het ontwerp uitgeschreven. Diverse architecten van naam meldden zich en een intensieve selectieprocedure ging daarmee van start. In de PPS-constructie werden overlegverbanden gecreëerd om alles zo goed mogelijk te doen verlopen. Aan deze overlegstructuur werd steeds door de ontwikkelaar, de Gemeente Nijmegen en de Valkhofvereniging/Stichting geparticipeerd.

De selectie van architecten verliep van 36 naar 15 via 7 naar uiteindelijk 3 genomineerde teams. Een arbeidsintensief proces waarbij het niet steeds helder was door welk beeld men zich liet leiden. Hierbij heeft zeker de openlijke weerstand van de Rijksdiensten en het Platform Behoud Park een rol gespeeld. Een uitgebreidere selectiecommissie, waarin ook de Valkhofvereniging participeerde, maakte in een slopend

proces de uiteindelijke keuze uit de drie genomineerde teams.

In het begin wees ik op de aanvankelijk heldere werkstructuur van Ontwikkelaar en Valkhofvereniging. Later werd het spel der krachten omvangrijker en ondoorzichtiger. Als de structuur van een proces moet worden uitgewerkt in een uitgebalanceerd organigram dan weet U allen wel hoe problematisch dit kan worden of al is. Op bepaalde momenten waren we aan zeer tegenstrijdige gevoelens overgeleverd.

Begrijpelijk dat bij de beoordeling dan ook soms verwarring en teleurstelling ons deel werd. Nooit vooraf werd er door ons echt water bij de wijn gedaan; het idee bleef overeind, zoals met met de gemeenschap was gecommuniceerd. Sta je in een vroeg stadium aanpassingen toe, dan is er tenslotte niets meer over van de plannen.

Uiteindelijk zal blijken wat er gerealiseerd gaat worden. Het oorspronkelijke plan is door ons goed verdedigd, maar niet ongeschonden aan de eindstreep gekomen. Het spel der krachten is voorlopig gespeeld en wat er uitkomt zal U straks blijken. Met veel moed zijn de plannen van de Valkhofvereniging verdedigd maar realisme vereist soms compromissen die niet in de ogen van de gehele achterban gedoogd zullen worden. Het is overigens wel uitlegbaar, hetgeen hier reeds voor een deel door de andere sprekers is geschied. Voor het nu bereikte kan ik staan en met mij het gehele bestuur van de

Valkhofvereniging-/Stichting, mits verdere afkalving zal worden vermeden!

We staan voor het resultaat en zullen de uitvoering daarvan kritisch blijven volgen, en waar mogelijk meebepalen. Nu (later op de avond)

gaan we feestvieren, al gaat dat niet voluit. Een mijlpaal is bereikt, al is het niet geheel die van ons. De uitwerking van het door ons aangedragen initiatief kan nu door velen worden begrepen als een plan van en voor de gemeenschap.

Ik dank u voor uw aandacht.

TOESpraak BIJ DE PRESENTATIE VAN HET WINNENDE VALKHOF-ONTWERP IN DE ST. STEVENSKERK DOOR PROF. DR. A.J.M. PLASSCHAERT, VOORZITTER COMITÉ VAN AANBEVELING 'HERBOUW VALKHOFBURCHT'

Burgemeester en wethouders, dames en heren,

Als voorzitter van het Comité van Aanbeveling ben ik nauw betrokken geraakt bij het selectieproces dat geleid heeft tot het moment deze middag waarop zojuist bekend gemaakt is dat de architectenkeuze gevallen is op het duo Miralles-Fowler.

Voor de Valkhofvereniging/Stichting en het comité van aanbeveling is dit een historisch moment. Laat ik u iets prijsgeven van mijn persoonlijke gedachten nu het lastige proces van de architectenkeuze tot een goed einde gebracht is. De ontwerpen die door de drie architectencombinaties gepresenteerd werden, hebben mij doen leren dat het niet alleen kan gaan om de herbouw van de burcht op zich, maar dat het park met historische bouwwerken teruggegeven moet worden aan de stad door zowel het beeldbepalend silhouet te herstellen als het een sterkere functionele invulling te geven en tegelijkertijd de verbindingen met de stad en de Waal te versterken.

Wat is nu het beeld dat ik voor ogen heb van de situatie op en om het Valkhof als we daar in het begin van de volgende eeuw rond lopen? De analogie met de plek waar wij nu zijn is snel gemaakt. De Stevenkerk was deels platgebombardeerd, evenals een deel van de omgeving. Waar genieten wij nu van als we op deze plek rond lopen? Het is het gevoel rond te wandelen op historische bodem, markant bevestigd door wat daar door mensenhanden weder opgebouwd is van datgene wat door

geweld verwoest was. Je zou kunnen zeggen: de Stevenkerk is de Donjon van het Valkhof, de Latijnse School is de Nicolaaskapel. De Waag is gerestaureerd. De Kanunnikenhuisjes waren zo goed als verdwenen en zijn weer in oorspronkelijke staat opgericht aan de voet van de St. Stevenskerk.

Zo zal inderdaad in het begin van volgende eeuw de Donjon en de Vicariswoning evenals delen van de ringmuur op de originele plaatsen, in originele stijl, vorm en materialisatie op basis van wetenschappelijke reconstructie, zijn opgebouwd. Tevens zullen de contouren van de burcht zodanig gemarkeerd zijn danwel in steen en/of hout zijn opgetrokken dat in de toekomst nog de mogelijkheid blijft bestaan om de burcht verder te herbouwen! Het archeologisch bodemarchief kan nu intact blijven en het park zal aanzienlijk opgewaardeerd zijn in aanleg en beplanting. De burcht een respectabele en aantrekkelijke publiekfunctie. Daarmee is de heilige plek voldoende in ere hersteld, op afstand duidelijk zichtbaar, voor een ieder vrij toegankelijk, het uitzicht over de Waal magistraal en het park een kleine oase in een drukke stad om

van de natuur te genieten en tot rust te komen.

Het ziet de verdere omgeving eruit? Wordt het een impressie die recht doet aan de vergelijking St. Stevenskerk met aan de voet daarvan de Kanunnikenhuisjes, zoals gedeeltelijk in het plan Miralles en Fowler tot de mogelijkheden behoort? Of wordt de burcht ingepakt in een modern stadsvernieuwingproces, vergelijkbaar met Hoog Catharijne in Utrecht waar de bedenkers van toen terugkeren op hun schreden. Ik begrijp dat projectontwikkelaars moeten kijken naar economische haalbaarheid. Mijn droom is dat het gekozen architectenteam gevoelig is en blijft voor het stadsbepalende beeld van het Valkhof; de heuvel zoveel mogelijk zijn bepalende beeld teruggeven door het uitzicht erop van de Noord- en Oostzijde maximaal te versterken en de verbinding met de stad aan de Zuid- en Westzijde zódanig vormgeven dat de bebouwing in historisch opzicht in harmonie komt met de herrezen onderdelen van de burcht net het niet ten prooi valt aan hard staal, blauw glas en grijs beton waar we al zo veel van hebben in dit land.

Er is behoefte aan architectonische en stedenbouwkundige warmte. Bouwmeesters in het verleden lijken daar dikwijls een goed gevoel voor gehad te hebben!

Het traject tot realisatie is nog lang. Ik dank de Valkhofvereniging, de Gemeente Nijmegen en de projectontwikkelaar en al diegenen die daar betrokkenheid bij hebben voor de inzet, de moed en het vertrouwen om dit project te

entameren en tot uitvoer te brengen. Ik dank de financierders en toekomstige exploitanten voor hun inzet. Ik feliciteer u allen met het tot nu toe bereikte resultaat en spreek namens het Comité van Aanbeveling de hoop uit dat met vereende krachten de herbouw van de Valkhofburcht tot een goed einde gebracht mag worden. Ik neem daar bij aan, dat de eerste prioriteit gelegd wordt bij het herbouwen van de Donjon en de Vicariswoning en het weer in volle luister herstellen na het zo geërodeerde park. De cirkel voor vanmiddag is gesloten. Deze presentatie is begonnen vanuit de Valkhofvereniging, de initiatiefnemer, en eindigt met mijn bijdrage vanuit het Comité van Aanbeveling Herbouw Valkhofburcht.

Ik stel U voor daar gezamenlijk het glas op te heffen.

RAPPORTAGE SELECTIECOMMISSIE, JURY RAPPORT:
HERBOUW HET VALKHOF, HET VERLEDEN VOORBIJ

1. ALGEMEEN

Met de wens tot herbouw van het Valkhof is uiting gegeven aan een basale emotie die wortelt in een groot deel van de Nijmeegse bevolking. Het is opmerkelijk hoezeer de indertijd zowel politiek als economisch geïnspireerde afbraak van de Keizersburcht, met al zijn reminiscenties aan Karel de Grote en Frederik Barbarossa, aan het Middeleeuwse Heilig Roomse Rijk der Duitse Natie, aan de Keizersstad nog heden en las het ware versterkt wordt gevoeld als een groot verlies, als een pijnlijke wond.

Met de opdracht tot herbouw van het Valkhof hebben de initiatiefnemers gepoogd om die wond te dichten, om Nijmegen terug te geven wat het door een 'whim of history' redeloos verloren had.

Deze tijd echter stelt zijn eigen wetten. Er is geen overheid die thans nog in staat kan worden geacht zulk een investering voor eigen rekening te nemen. De markt moet dus dergelijke ontwikkelingen mogelijk maken. En uit de eisen van de markt komt vanzelfsprekend een volumineus programma.

Gesteld voor de opgave "Herbouw van het Valkhof" valt op dat de stad vóór alles geïnteresseerd is in een wezenlijk ervaren verrijking van haar silhouet, gezien vanuit het noorden, van over de rivier. Dat is het beeld dat meer dan 200 jaar heeft kunnen beklijven, de burchtheuvel gedomineerd door de 50 meter hoge Donjon. De symboolwaarde van een wezenskenmerk van een stad is van alle tijden.

De Valkhofheuvel is 'sacred ground', een heilige plek, een plek die als geen ander in Nederland verweven is met het begin van de geschreven historie van ons land. Hier stellen wij ons Claudius Civilis

voor in de opstand van de vrije Bataven tegen de Romeinse onderdrukter. Hier verkeerde Karel de Grote, hier bouwden de Hohenstaufen.

De archeologie van de plek is goeddeels onbekend, want slechts partieel onderzocht, maar de Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg verwachten hier vele lagen cultuurhistorie aan te treffen.

Daarnaast wordt het park in zijn samenhang met het Hunnerpark door velen gewaardeerd.

En zo lijkt het schier onmogelijk om aan de opgave voor herbouw van het Valkhof in letterlijke zin te voldoen.

Valkhofvereniging en ontwikkelaar hebben zich gebogen over een gezamenlijke opdrachtformulering en vervolgens na een brede architectenselectie gekozen voor de drie combinaties:

1. Prof. Ir. Jo Coenen & Prof. Aurelio Galfetti
2. Prof. Enric Miralles & Daryl Fowler, DipArch RIBA AIFA
3. Prof. Giorgio Grassi & Ir. Umberto Barbieri

De jury, een samenspel van selectiecommissie en gemeentelijke begeleidingscommissie, heeft kunnen constateren dat alle drie combinaties zich bepaald hebben ingespannen om met doorwrochte voorstellen in deze voorontwerpfase te komen.

De presentaties van de drie voorstellen vonden plaats op 27 en 28 november 1997. Alle drie presentaties mondten uit in rijke inhoudelijke discussies, welke mede richtinggevend zijn geweest in de beraadslagingen van de jury, die tot in de avond van 28 november 1997 voortduurden.

2. BEVINDINGEN VAN DE JURY: Algemene uitgangspunten

1. Nijmegen heeft behoefte aan een symbool, aan een 'landmark' in de stad. De Valkhofheuvel is bij uitstek de plek die zich door zijn historie maar ook door zijn stedenbouwkundige en landschappelijke setting, leent voor de situering van dit stadssymbool.
2. De pylonen van de in de toekomst geprojecteerde luchttram/kabelbaan kunnen nimmer de in 1. genoemde symboolfunctie overnemen.
3. Naast de Donjon zijn het vooral de muren van het valkhof die bepalend zijn voor de beleving van de identiteit van de burcht.
4. Een aantal onderdelen van het programma van eisen mogen niet buiten de Valkhofheuvel worden gerealiseerd.
5. Andere onderdelen (bv foyer/zaal, hotel) kunnen in principe zowel onder (in de burchtheuvel) als buiten de Valkhofheuvel in een bredere stedenbouwkundige structuur worden gerealiseerd.
6. Het op de burchtheuvel te realiseren programma dient op zich een exploitabele eenheid op te leveren.
7. Bezien tegen de noodzaak tot het nemen van structurele stedenbouwkundige maatregelen in het bredere schaalgebied tussen Waalbrug en noordoostelijke binnenstad, mede ziende naar de realiteiten van de regelgeving op het gebied van monumentenzorg en archeologie, is het wenselijk de in 5. genoemde programma-onderdelen in genoemd breder schaalgebied in te passen.
8. Het op de burchtheuvel te realiseren programma moet maximale culturele inhoud hebben, alsmede publiekstoegankelijk en publiekstrekkend te zijn.

9. De betekenis van de burchtheuvel in zijn geomorfologie, met name naar het noorden en het oosten, dient te worden versterkt.
10. Het silhouet van de stad m.n. in zijn karakteristiek van over de rivier verdient versterking.
11. De gerichtheid van de Hertogstraat op de voormalige Valkhofpoort en de inrichting van de voorhof van de Valkhof, verdient in een nieuwe stedenbouwkundige opzet te worden versterkt.
12. De oude verbinding met de waterpoort via de as van de Lindenbergstraat dient te worden geaccentueerd.
13. Het park op de Valkhofheuvel kende vele parkconcepten (Zocher, v.Lunteren, Rosseels). De constante is steeds de beslotenheid van het binnengebied in samenhang met de rondwandelingen en uitzichten vanaf de heuvel. Dit concept dient te worden gerespecteerd.
14. Het is noodzakelijk bij de realisering van het voorgestelde programma van eisen maximaal respect te tonen voor het aanwezige/vermoede bodemarchief.

3.1 PLAN : COENEN- CALFETTI

Het idee van de U-vormige esplanade als een lager balkon, op de zon georiënteerd, dat de top van de burchtheuvel omvat en daarmee ontsluit, brengt een te waarden aansluiting tot stand op de oude binnenstad. De routing door grand café en foyer is spannend en verrassend, de symbiose van het oude muurwerk van de ringmuur met de merendeels ondergronds gesitueerde oplossingen, zal zeker een inspirerende confrontatie kunnen oproepen. Daarnaast wordt het volume van de esplanade ook beleefd als een barrière, als een tweede weermuur meer in het zicht dan de oorspronkelijke, en daarmee concurrerend.

Het idee van een ondergrondse verbinding over de Valkhofheuvel die het huidige padenbeloop volgt, roept spannende beelden op. De schade aan het huidige park lijkt minimaal.

3.2 PLAN : MIRALLES- FOWLER

Hierbij gaat het niet zozeer om een ontwerp maar om een consequente gedachtenlijn die de merite heeft dat ze de grondslag biedt voor een verantwoorde rehabilitatie van het gehele noordoostelijk stadsdeel tot in zijn uiterste begrenzingsen. Daarbinnen wordt de Valkhofheuvel zelf op ingenieuze wijze uit zijn isolement verlost en wordt ze, gebruikmakend van een diepgaande historische studie over dit stadsdeel, weer tot haar natuurlijk middelpunt verheven.

De situering van het hotel en uitbreiding van het casino, aan de (oostkant van de) Lindenbergstraat, versterkt de historische karakter van de westwand van de burcht, omdat het voortbouwt op een eeuwenlang bestaand hebbende situatie waarbij de burcht in het westen de stad raakte.

De situering van de foyer/expohal, aan de noord-oost zijde van de heuvel, tussen heuvel en Waalbrug, wordt gezien een organische versterking van het landschappelijke karakter van de heuveluitloper, die thans de bijzondere situering van de Belvédère verschaft. Het biedt het perspectief op een doorzetting van het beeld van die stadsmuur tot een de Waal.

De architecten hebben gekozen af te zien van enig bouwwerk op de Valkhofheuvel zelf. Gesteld voor het programma van eisen hebben zij de herbouw van de Donjon op zijn historische plek aanbevolen.

Het daarbij passende programma is cultureel rijk en publiekstoegankelijk. Uitzichtoren en museale voorzieningen als versterking van de beleefbaarheid van het historisch karakter van de plek, gecombineerd met passende horeca en verblijfsruimten lijken een aantrekkelijk beeld te verschaffen. De behoefte aan een symbool, een 'landmark', lijkt - althans gedeeltelijk - te zijn vervuld.

3.3. PLAN : GRASSI- BARBIERI

Deze combinatie stelt een burcht voor - althans een vrij complete hedendaagse vertaling van het beeld van de historische burcht. Daarbij moeten, om het hotel exploiteerbaar te maken, naar het oosten en het zuiden in maat en schaal nogal stevig afwijkende galerijen aan het hedendaagse beeld van de Middeleeuwse burcht worden toegevoegd.

Deze architecten hebben zich het meest in letterlijke zin aan de opdracht gehouden: een revival van de idee van de oude burcht, in een hoofdvorm zoals wij die uit overgeleverd iconografisch materiaal kennen, zonder overigens in de combinatie van betonskeletbouw met baksteenschil te pogen wezenlijk historiserend te bouwen. De ontwerpers hebben zich niet bezig gehouden met de stedenbouwkundige structuur rond de Valkhofheuvel, ze hebben zich bepaald tot de burchtheuvel zelf: erop en erin.

Op de heuvel is een groot deel van het programma gerealiseerd: grand café, uitkijktoren, uitbreiding van het casino en een hotel. Onder in de heuvel situeren zij de foyer/exporuimte, die op twee punten aan de Voerweg ondergronds omsloten wordt.

Met de realisatie van hun voorstel realiseren de ontwerpers zich dat zij ruim de helft van het vermoede historische bodemarchief opofferen en dat zulks tevens geldt voor het historische park. Daarnaast wordt de voorgestelde aansluiting van de Barbarossaruïne op hotel/burcht door de jury niet als bevredigend ervaren.

4. JURY - OORDEEL

Het idee van een burcht leek in eerste instantie het meeste verregaand opgepakt te zijn door de combinatie Grassi-Barbieri. Hier leek immers sprake te zijn van een directe vertaling van de doelstellingen van de Valkhofvereniging. Nadere inhoudelijke bestudering van deze voorstellen echter leidde tot de conclusie dat zowel vanwege de inhoudelijke benadering van de opgave als vanwege een aantal praktische en juridische belemmeringen dit voorstel diende te worden gepasseerd.

In de eindbeoordeling van de drie plannen kiest de jury na uitvoerige afweging voor het voorstel Miralles-Fowler. De argumenten liggen besloten in de door hen voorgestelde brede stedenbouwkundige aanpak die de valkhuofheuvel zelf zowel in essentie versterkt als ook deze op subtiele en aantrekkelijke wijze expliceert.

Het concept Coenen-Galfetti reikt echter dusdanige interessante voorstellen en oplossingen aan, dat nauwe samenwerking tussen de combinatie Miralles-Fowler en Coenen-Galfetti dringend wordt aanbevolen. De eerste combinatie voor met name het stedenbouwkundige concept en de laatste met het accent op de architectuur.

Daarbij acht de jury het overigens een conditie dat de ontwerpers binnen hun plannen tenminste ook de herbouw van de Donjon, in samenhang met de overige programmaonderdelen, in een voor dit gebouw passende materialisatie, alsmede de voormalige Vicariswoning (beide op hun historische plek) toevoegen. De waarde van het bouwwerk als symbool en landmark in het historische stadssilhouet maakt de Donjon tot een onmis(ken)baar culminatiepunt. De vanouds bestaande historische samenhang tussen de St.Nicolaaskapel en de vicariswoning versterkt de gebruiksmogelijkheden van de kapel in culturele en in functionele zin.

Wellicht zal op de burchtheuvel bescheiden aanvullende (houten?, vakwerk?) bebouwing (moeten) worden toegevoegd en is het tevens wenselijk te bezien of incidentele ophoging van het historische muurwerk, tot het vermoede oorspronkelijke niveau, met name naar het noorden en het oosten, in hedendaagse materialisatie de gewenste silhouet-werking niet subtiel kan versterken.

Dat bij herbouw van de elementen enig relevant bodemarchief verloren zou gaan is niet a priori het geval: gebruik kan immers worden gemaakt van de funderings sleuven die de Middeleeuwse Donjon zelf kende.

Genoemde herbouw betekent tevens de noodzaak tot grondig nadenken over een upgrading en partiële herinrichting van het park op de Valkhofheuvel. Met de herbouw zal overigens nauwelijks enig relevant bestaand groen verloren gaan. De publieksfunctie als stadspark en ontmoetingsplek bij evenementen blijft.

Nijmegen, november/december 1997.

De selectiecommissie:

Drs. U.F. Hylkema, voorzitter; Ir. P.M. van der Laan, secretaris; Drs. E.F.M. Boshouwers; Prof. Dr. J.Buursink; Ing. H.H.W.Derks; Prof. Dr. F.M. Go; Mr. J.G.M. van Mierlo; Prof. Dr. A.J.M. Plasschaert; Mevr. Drs. C.S. Oldenburger-Ebbers; Ir. G. Smienk; Ir. S. Soeters

RECONSTRUCTIE EN CONSOLIDATIE IN EN (VOORAL) RONDOM NIJMEGEN

Door Maurice Vollebregt

Nijmegen wordt, samen met Maastricht, gerekend tot de oudste steden van ons land. Echter: wie beide stadscentra met elkaar vergelijkt ziet levensgrote verschillen.

Terwijl Nijmegen door de VVV en de gemeente graag als historische stad geprofileerd wordt, vinden bezoekers aan deze stad bitter weinig van dat historische karakter terug. Het Maas-trichtse centrum daarentegen bruist, en is feitelijk één groot monument. In het Nijmeegse zijn diverse oorzaken aan te wijzen, zoals het oorlogsgeweld en grootschalige sloop (na de oorlog o.m. de Broerstraatskerk en de Benedenstad). Enkele grotere monumenten met oorlogsschade, zoals de St.Stevensstoren en het Stadhuis, werden weliswaar herbouwd, waardoor een deel van het stadsbeeld en de vroegere sfeer hersteld kon worden. De rest van het centrum werd -al of niet bewust- modern ingevuld.

Reconstructie 'kan niet', 'mag niet'?

Schijnbaar is en blijft historische reconstructie een omstreden en gevoelig item in Nijmegen. Een gunstige uitzondering daarop vormde de periode eind jaren zestig/begin jaren zeventig, toen de Commanderie van St.Jan en de Kanunnikenhuisjes rondom de St.Stevenskerk gereconstrueerd konden worden.

Daarna zijn projecten van een dergelijke omvang niet meer van de grond gekomen. Diverse 'puristische' stromingen binnen het gemeentelijk apparaat en de Gemeentelijke Monumentencommissie lijken daarin

een hoofdrol te spelen. In de visie van deze 'puristen' is herbouw bijna altijd 'geschiedvervalsing' of 'nep'; het originele bouwwerk is immers verdwenen zodat terugbouwen niet logisch én niet te verantwoorden zou zijn.

Het reconstrueren van het historische hekwerk rondom Concertgebouw De Vereeniging 'mag' schijnbaar nog net, en het heroprichten van het zg. Quack-monument voor het Kolpinghuis ook nog.

De plannen van onze vereniging om (delen van) de verdwenen Valkhofburcht te herbouwen werden en worden weer wél door een zeer kritische bril bekeken ... wij blijven ons echter onverminderd inzetten voor onze doelstellingen !

Bruggenhoofd: blijvend onthoofd ?

Het nieuwste 'dieptepunt' in deze tragi-komedie is overigens de opstelling van de Gemeentelijke Monumentencommissie in de kwestie rond het monumentale bruggenhoofd van de Nijmeegse spoorbrug (zie foto). Vóór de oorlog kende het bruggenhoofd aan beide zijden van de spoorbaan een extra verdieping met borstwering en twee spitse torentjes aan de Waalzijde. De originele bouwtekeningen bestaan zelfs nog. Holland Rail Consult en de gemeente hebben de suggestie gedaan om deze situatie in oude luister

Het eventueel te herstellen bruggenhoofd (foto: M. Vollebregt)

te herstellen - weliswaar ter compensatie van een fietstunneltje door de voet van het bruggenhoofd. De Monumentencommissie is sowieso **tegen**: "De commissie vindt het geen goede zaak om een monument in de oude staat terug te bouwen" aldus woordvoerder Duifhuizen van de commissie in de Gelderlander van afgelopen 18 maart. Daar kunnen we het dan mee doen.

Kerkje van Persingen

Hoe *anders* en verademend is de situatie net buiten de Nijmeegse gemeentegrenzen! Het kerkje van Persingen in de Ooypolder is al vanaf de Nijmeegse Waalbrug te zien. Twee jaar geleden werd het uitgebreid met een kleine verdwenen zijvleugel, waarmee een situatie hersteld werd die geen levend mens gekend heeft. Het enige houvast waren oude tekeningen en enige muuraanzetten. Het vakmanschap van restauratie-architect Dick Pouderoyen deed de rest, en het resultaat is schitterend (zie foto)! Binnenkort meer over deze reconstructie.

'Opknop' kasteelruïne Batenburg

Volgens een oude legende werd het kasteel van Batenburg aan de Maas (gemeente Wijchen) gebouwd op de fundamenten van een oude Romeinse tempel. Eeuwenlang was dit slot, dat bewoond werd door het geslacht van Bronkhorst, een van de machtigste kastelen van het Hertogdom Gelre. De heren van Bronkhorst gingen op kruistochten en vochten in vele oorlogen. Daarbij werd het kasteel meerdere malen zwaar beschadigd, maar steeds hersteld. In

het jaar 1701 kwam het kasteel in handen van de vorst van Bentheim. Ruim negentig jaar, tijdens de Franse bezetting in 1794, werd het kasteel in brand gestoken. Langzaam vervielen de resten, waarbij grote markante muurbrokken bleven staan, zoals een hoektoren, en delen van de toegangspoort met omwalling.

In 1989 besloot de huidige eigenaresse, de Stichting Vrienden van Gelderse Kastelen om het geheel op te knappen.

Er werd besloten tot een vorm die het midden houdt tussen consolidatie en restauratie.

Door consolidatie werd het bouwwerk zodanig geconserveerd, dat verdere afbrokkeling in de toekomst voorkomen wordt. De muurdelen en de torens werden ook gedeeltelijk met oude stenen gerestaureerd: ontbrekende delen van de stenen omwalling - hier en daar waren de muren een meter dunner geworden - werden vakkundig aangevuld. Raamopeningen in de toren-ruïne werden weer zichtbaar gemaakt en een houten toegangsbrug werd hersteld. Het geheel was in 1991 gereed. De hoofdvorm van de buitenzijde is nu goed te herleiden: vrijwel cirkelvormig, met drie uitspringende ronde torens en een toegangspoort. In het afgelopen jaar werd een deel van de herstelde omwalling opnieuw ingevoegd omdat te zachte mortel was gebruikt.

De imposante ruïne is geheel omgracht en vanwege de kwetsbaarheid (nog) niet toegankelijk. Wel kan er door de spijlen van de toegangspoort een blik op de overwoekerde binnenplaats geworpen worden.

De gereconstrueerde uitbouw van het kerkje in Persingen (foto: M. Vollebregt)

Als het aan de Stichting Gelderse Kastelen en de Gemeente Wijchen ligt, komt hier binnenkort verandering in. Er bestaat een uitgewerkt plan om op de binnenplaats een ruïnetuin aan te leggen, waaruit de plattegrond van de verdwenen gebouwen af te leiden is. Het publiek krijgt zo op een aantrekkelijke wijze een goed beeld van geschiedenis en natuur. Voor een aantal praktische problemen, (onder meer vandalisme) moeten nog oplossingen gevonden worden.

Heumensoord en Malderburcht

Ten zuiden van Nijmegen, in de bossen van Heumensoord worden nog dit jaar de contouren van een *zg. castellum*, een Romeinse wachtpost uit de vierde eeuw na Christus, weer zichtbaar gemaakt. Dit idee is afkomstig van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB).

Door het bos liep in de vierde eeuw een belangrijke Romeinse militaire en handelsweg van Nijmegen via Cuijk en uiteindelijk naar Maastricht en Tongeren.

Een gebied van ongeveer een hectare zal nu worden vrijgemaakt van bomen en struiken. De bodem wordt daarna nog eens grondig nagespeurd. Dit was in de jaren dertig en zeventig slechts summier gebeurd. De opgravingen die dit jaar van start gaan, zullen onder leiding staan van de Nijmeegse stadsarcheoloog Jan Thijssen. Na de afronding van het archeologisch onderzoek zal 30 cm. onder het maaiveld een mat van sterk gaas in de bodem verwerkt worden, zodat toekomstige schatgravers ontmoedigd worden. Daarna zullen

de contouren van het verdwenen bouwwerk via niveauverschillen in de bodem worden aangegeven. Tot slot wordt aan de rand van het terrein een informatie-paneel geplaatst met daarop een reconstructie van het castellum. Het geheel ligt overigens vlakbij de vorig jaar geopende Via Romana-lus (historisch-culturele fietsroute) door de gemeenten Heumen, Cuijk en Mook.

Verder weg van Nijmegen, maar nog wel op Heumens grondgebied, wordt de komende jaren een vergelijkbaar project uitgevoerd.

In de Teersche Sluispolder, ten noorden van het dorp Heumen en vlakbij het huidige Maas-Waalkanaal stond ooit een kasteel met de naam Malderburcht. Tot nu toe is er, behalve de plaats, nog niet veel bekend over dit kasteel. Wellicht is het door de Kleefse Heren gebouwd om aanvallers vanuit Brabant te weren maar zelfs de eeuw waarin het gebouwd is, staat niet vast. In de veertiende eeuw wordt het kasteel voor het eerst vermeld. Toch was er krap driehonderd jaar niet veel meer over dan "eenige hoogten, waarop in verloop van tijd boomen zijn gegroeid" zo schrijft H.L. Driessen in 1943 in een uitgave van de Vereniging Gelre. Die verhoging in het landschap was overigens nog tot in 1930 duidelijk zichtbaar. Maar in de winter van dat jaar werd de plek, in het kader van de werkverschaffing, vrijwel geheel geëgaliseerd. "Nog schrikt het volk op bij het vernemen van dezen naam, want het zoude volgens de overlevering een Roofsloot geweest zijn" schrijft de Heumense dominee

Een deel van de kasteelruïne van Slot Batenburg (foto: M. Vollebregt)

van Schevichaven als hij in 1843 de restanten van de burcht bezoekt. Als het aan de ROB ligt, zal het werkverschaffingsproject van 1930/1931 weer ongedaan gemaakt worden. Zover is het nog niet: eerst zal ook hier de bodem onderzocht worden. Zonder dat het hele terrein afgegraven wordt, zal met behulp van grondboringen en geluidspeilingen een duidelijk beeld van de burchtcontouren verkregen worden. Aan de hand van deze resultaten worden de contouren straks duidelijk gemarkeerd en zal er ook nog een informatie-paneel geplaatst worden. Daarmee is Heumen weer een cultuur-monument rijker!

Herstel en consolidatie in Hemmen

In het Betuwse plaatsje Hemmen stond een middeleeuws slot dat in de achttiende eeuw werd afgebroken en

vervangen werd door een groot klassiek landhuis, in de volksmond nog altijd kasteel genoemd. Het werd bewoond door de baronnen van Lynden, die tevens burggraven van het Valkhof waren. Eén van deze baronnen was zo'n beetje de laatste bewonder van de Valkhofburcht voor de afbraak. Het landgoed in Hemmen werd, na overlijden van de laatste baron in 1931, ondergebracht in de "Lyndense Stichting voor Kerk en Zending". In 1944 werd het gebouw - in een uitloop van Operatie Market Garden - zwaar getroffen. De restanten werden grotendeels afgebroken.

Gelukkig werd de oude ommuurde moestuin in 1995/1996 hersteld en momenteel worden de ruïnes van het Huis Hemmen deels geconsolideerd en deels gereconstrueerd.

De werkzaamheden in Hemmen naderen hun voltooiing (foto: M. Vollebregt)

BEKNOPT WEERGAVE / CITATEN-UITTREKSEL:

RAPPORTAGE BEGELEIDINGS-COMMISSIE GEMEENTE NIJMEGEN PROJECT VALKHOF

OPDRACHT

Op basis van het Programma van Eisen dd 25 juli 1997 werden de drie geselecteerde architectenteams: Miralles/Fowler, Coenen/Calfetti, Grassi/Barbieri, belast met een meervoudige opdracht, luidende:

Het architectonisch ontwerp voor de herbouw van de burcht, waarin de historische gegevens en de eigentijdse architectuur de synthese vormen en resulteren in het unieke monument ter verrijking van de skyline van de oudste stad van Nederland: Nijmegen.

De herbouw van de Valkhofburcht betekent dat een nieuwe burcht wordt gebouwd in het historisch profiel anno 1795. In de visie van de oorspronkelijke initiatiefnemer de Valkhofvereniging/-stichting en in overeenstemming met de ontwikkelaar betekent dit het volgende:

1. De zuiverheid van het profiel uit die datering staat voorop. In navolging van artikel 11 van de Monumentenwet zal de herbouw van de Valkhofburcht nimmer resulteren in een ontsiering, doch verrijking van de bestaande monumentwaarde;
2. Restauratie St. Nicolaaskapel;
3. Restauratie / conservatie Barbarossa-ruïne;
4. Diepgaand onderzoek archeologische monument;
5. Herstel / conservering archeologische vondsten;
6. Inbreng in het architectonisch ontwerp van archeologische vondsten (roerend en onroerend);
7. Handhaven /beschermen van het morfologische gegeven als totaal, ook door documentatie;
8. Handhaven van de boom- en groenopstand in relatie tot de te herbouwen burcht;
9. Herbouw van de burcht en gebouwen in de best denkbare en mogelijk te herleiden maatvoering en detaillering (bouwhistorische gegevens);
10. Concept voor het nieuwe ontwerp in een combinatie van oude (oorspronkelijke) materialen en nieuwe daarbij passende hoogwaardige bouwmaterialen met hedendaagse signatuur;
11. Juiste afstemming van gebouw-omgeving (groen-stad) in de landschappelijke context van de stad Nijmegen aan de Waal;

12. Materiaalbewerking en kleuren passend in de oud/nieuw situatie met verantwoording van nieuwe elementen tegenover het oorspronkelijk gegeven.

INHOUD

De Begeleidingscommissie heeft ervoor gekozen om eigen onderzoek te doen vanuit de onderscheiden aandachtsvelden om het totale proces van planvorming (met voor- en tegenargumenten) in het juiste kader te plaatsen ten behoeve van een afgewogen advisering aan het gemeentebestuur.

1. Algemeen
2. Toerisme, cultuur en economie
3. Landschap
4. Stad
5. Architectuur
6. Karakteristiek van het Valkhofpark
7. Archeologie
8. Administratief recht en bestuurlijke organisatie

1. ALGEMEEN

De kracht van Nijmegen ligt in het verleden. Nijmegen is de oudste stad van Nederland en is in haar historie regelmatig residentie geweest van koningen en keizers. Nijmegen ontleent haar identiteit aan het roemrijke verleden, gedomineerd door de Romeinen en vervolgens aan het Valkhof. De toekomst van Nijmegen ligt in het verleden. Visualisering van dit verleden kan stimuleren en beeldbepalend werken voor het imago van de stad.

2. TOERISME, CULTUUR EN ECONOMIE

De aantrekkelijkheid van stedelijke centra, vernieuwing van woon-, werk-, entertainment functies, het behoud van het erfgoed en imago zijn in toenemende mate, bepalend voor de ontwikkeling van de stad en regio.

Nijmegen beschikt over een rijk aan mogelijkheden om de economie van de aangenaamheden te ontwikkelen. Tegelijkertijd dient de stad haar identiteit te visualiseren en imago op passende wijze aan de wereld te presenteren.

Het voorgestelde 'Valkhof-project' is een innovatieve visie, die de belangen van economie en leefbaarheid in zich verenigd. Voorts maakt het project een passende bijdrage in de identiteitsontwikkeling van de oude keizerstad, waarvan de toekomst duidelijk in haar verleden ligt.

3. LANDSCHAP

De stad Nijmegen ligt tegen de uitloper van de heuvelrug. De Valkhofheuvel is uitloper en culminatiepunt tegelijk van de heuvelrug in directe confrontatie met de

stad, de rivier en de ommelanden. Ze is het focuspunt van de eerste ontstaansgeschiedenis van Nijmegen. Eeuwenlang heeft de Donjon (ook functioneel) als beeldbepalend identificatiepunt gefungeerd. Oorspronkelijke generator van de economische ontwikkeling en tegelijk strategisch landmark in de verdediging daarvan.

4. STAD

Stad en Valkhof zijn binnen de negentiende eeuwse ring, waarin ook de stadsparken zijn opgenomen, welke de vervanger is geworden van de vestingwerken, nog steeds een twee-eenheid.

Het assenkruis, waarin de stad werd gedefinieerd, is ook nu nog herkenbaar in de stadsplattegrond. Het einde van de lange as werd en wordt nog steeds gevormd door het (relatief hoog gelegen) voorplein van de burcht waar tevens de zuidelijke invalsweg vanuit de ommelanden eindigde, gemarkeerd door de (in de as van de weg) verdwenen toegangspoort tot de burcht.

Assenkruis, plein en heuvel zijn nu nog de dragers van het historisch morfologisch gegeven.

5. ARCHITECTUUR

Voor het Valkhofproject wordt een hoogwaardige architectonische uitwerking van de opgave gewenst.

De Valkhofburcht is ook in de tijd van haar materialiteit nooit een architectonisch meesterwerk geweest en dat was ook nooit de inzet. Er waren in de geschiedenis talloze aanbouwen, afbraken, veranderingen die geresulteerd hebben in een betrekkelijk lompe verdedigingsmachine waarin het maar moeizaam wonen was. Het overgeleverde beeld, tot ons gekozen via aangeleverde studies en artistieke interpretaties, toont allerm minst sprake van eenduidigheid. Dit veroorzaakt een dilemma.

Niemand kan met zekerheid zeggen hoe de Valkhofburcht eruit heeft gezien.

Betreffende de functie van het beeld is uit de discussie duidelijk geworden dat er een gebouwde vorm mogelijk zou moeten zijn die de symboolwaarde van de burcht zou kunnen opnemen.

Wij zien het als een dilemma. Reconstructie van de geschiedenis versus een op de geschiedenis gebaseerde toekomstvisie voor de stad Nijmegen. Wij varen in het schemergebied tussen historisering en toekomstvisie.

6. KARAKTERISTIEK VAN HET VALKHOF PARK

Ligt de betekenis van het park in de cultuurhistorische waarde, in de ecologische waarde, in de dendrologische waarde of in de waarde van de plek zelf?

Dendrologische en ecologisch gezien kunnen we zeker niet van een hoge diversiteit spreken. Een gemeentelijke opnamen van de verschillende boomsoorten staft deze gedachte.

Het karakteristieke kenmerk van een tuin en later een park op deze plaats is door de eeuwen heen altijd geweest: een naar binnen gericht stuk aangelegd groen op

een unieke locatie, met uitzichten op het omgevende landschap en verankerd in de stad door een heldere aansluiting met deze stad.
In de middeleeuwen is dit ongetwijfeld een kasteeltuin of lusthof geweest, een tuin met kruiden, groenten, vruchtbomen en sierplanten, gelegen binnen de ringmuur van het kasteel.

Na de afbraak is door tuinarchitect J.D.Zocher in 1797 een nieuwe tuin/parkfase ingeluid, met een park bovenop een heuvel, gevormd door een ring van populieren in plaats van de voormalige ringmuur, met daarbinnen een hakhoutbos en waarschijnlijk bloeiende heesters.

In 1885 reorganiseerde landschapsarchitect Lieven Rosseels het park. De concepten van Zocher zijn door Rosseels gewaarborgd.

In onze eeuw is aan dit concept niet veel meer veranderd. De structuur van het park kent nog steeds het naar binnen gekeerde karakter, terwijl de uitzichten op het omgevende landschap en de stad de werkelijke uniciteit van het park aangeven.

7. ARCHEOLOGIE

In het gebied lag in de late-Bronstijd (globaal 1000 v.Chr.) een begraafplaats (urnenveld). Vlak na het begin van de jaartelling werd hier naar Romeins voorbeeld een nederzetting aangelegd, waarvan de naam is overgeleverd: Oppidum Batavorum, versterkte plaats van de Bataven. Tijdens de opstand van deze stam tegen het Romeinse gezag in 69/70 n.Chr. gingen de houten bouwsels van de plaats in vlammen op. Aan het begin van de 4e eeuw start dan de ontwikkeling die uiteindelijk leidde tot het Valkhof van 1795.

Mochten de plannen tot herbouw leiden tot uitvoering van archeologisch onderzoek dan dient men zich te realiseren dat de kwaliteit van het bodemarchief ter plaatse zeer heterogeen van karakter zal zijn.

Onderzoek in deze eeuw heeft op tal van plekken de ondergrond verstoord.

IN de 2e wereldoorlog is op diverse plaatsen ingegrepen in de bodem en last but not least zullen de talrijke bouwwerkzaamheden ter plaatse en vooral ook de grondwerkzaamheden bij de sloop van de burcht een enorm verlies aan archeologische informatie hebben veroorzaakt.

8. ADMINISTRATIEF RECHT EN BESTUURLIJKE ORGANISATIE

De burcht met zijn omgeving vormt in juridische zin een drievoudig beschermd monument. Bescherming krachtens deze wet genieten zowel de bodem, als de ruïnes terwijl; het geheel ook nog eens beschermd stadsgezicht vormt. Het park als zodanig, te weten de houtopstanden, zijn niet beschermd.

Procedures rond deze bescherming vinden hun grondslag in de Monumentenwet. Daarnaast zullen talloze afwegingen op verschillende bestuurlijke niveaus en uiteindelijk de bestuursrechter plaats vinden in het kader van de Wet op de Ruimtelijke Ordening.

Maximale zorgvuldigheid en aandacht voor alle facetten van het gebied zijn noodzaak.

Met dit gegeven heeft de jury bij de beoordeling van de plannen zeer wel rekening gehouden. Gezien het ambtelijk en bestuurlijk voor-overleg dat met de Rijksoverheid was gevoerd, zou met name de interpretatie van Grassi/Barbieri waarschijnlijk op zwaar verzet zijn gestuit waarbij in elk geval met jarenlange slepende procedures rekening had moeten worden gehouden.

Ruïne met brokken ringmuur vanaf Voerwegzijde (Foto: M. Vollebregt)

TRAKAI - DE ENIGE BEHOUDEN WATERBURCHT IN NOORD-OOST EUROPA DOOR FRANS GEERTSEN

Het was 17 mei 1997 en ik was na een tweede zakelijk bezoek aan Vilnius, de hoofdstad van Litouwen, op de terugreis naar Nederland.

Het was stralend weer - in tegenstelling tot vorige vluchten. Kort na de start van Vilnius Airport zag ik onder mij een rood kasteel op een klein eilandje in de nabijheid van een grijs stadje gebouwd op een schiereiland, temidden van grote door bossen omzoomde meren. Van boven leek het net een sprookje.

Ik nam mij toen voor om zo mogelijk bij mijn volgende bezoek aan Litouwen, dit sprookje TRAKAI geheten, te bezoeken. Dankzij de medewerking van mijn gastvrouwen was het dan op 24 augustus 1997 zover.

Vanuit Vilnius voert een goede weg door grotendeels bebost gebied naar het merenstelsel, waarin het stadje Trakai, op ca. 30 kilometer van Vilnius is gelegen.

Trakai ligt op een schier-eiland door twee land-engtes met het vasteland verbonden, nu prachtig en idyllisch gelegen.

Ten tijde van de bouw van deze stad, in het begin van de 14e eeuw, werd de keuze niet vanwege het natuurschoon maar vanwege de toen strategische voordelen bepaald (diepe meren, goed verdigbare landengten, etc.)

Een van de eerste grootvorsten van Litouwen, Gedimas, bouwde er de hoofdstad van zijn rijk. Kestutis, een van zijn nazaten, bouwde er een kasteel als burcht tegen de steeds verder opdringende Pruisische Teutoonse ridders.

Helaas bleek er niets tegen de aanvallen van deze ridders bestand,

waarom Vytautas een zoon van voornoemde Kestutis op een klein eilandje, enkele honderden meters uit de kust van het schier-eiland, in het Galvé-meer een enorme burcht liet bouwen.

Enkele jaren later versloeg Vytautas bij Grunwald/Tannenberg (Zalgoris) de Teutonen die daarna hun invloed alleen nog in Estland en Letland en het gebied rond Danzig en Königsberg (momenteel resp. Gdansk en Kaliningrad).

Later, toen de hoofdstad van het toenmalige rijk naar Vilnius verplaatst werd, werd Trakai en zijn burcht minder belangrijk en begon het verval. In het midden van de 20ste eeuw was er van de eens zo trotse burcht, weinig meer over. Van de oorspronkelijk meer dan 10 meter hoge muren van de voorburch restten nog wat manshoge delen; van de gebouwen op de binnenplaats van deze voorburch was alle bruikbare materiaal voor de uitbouw van de stad gebruikt. Van de eigenlijke hoofdburcht waren torens en daken grotendeels verwoest.

In de zestiger jaren werd een stichting in het leven geroepen om dit eertijds trotse symbool an Litouwens macht te herbouwen (Litouwen reikte op het

hoogtepunt van haar macht van de Oostzee tot de Zwarte Zee).

De herbouw had ook een betekenis voor het onafhankelijkheidsstreven in de laatste 20 jaar van het Sovjet-bewind.

Het eiland-kasteel is na vele jaren toegewijd werk inmiddels geheel gerestaureerd. Het is wederom een baken voor de stad en de wijde omgeving. Het is bovendien voor het in 1991 onafhankelijk geworden Litouwen een object met een grote nationale betekenis. Uiteraard is het ook een toeristische trekpleister.

Het oorspronkelijke kasteel was gebouwd uit een mengeling van natuursteen en rode baksteen. De herbouwde delen zijn te onderscheiden van de oorspronkelijke delen. De kleur rood overheerst.

De burcht wordt door vier torens gedomineerd. De hoogste rechthoekig van vorm, is deel van het poortgebouw van de hoofdburcht, welke door middel van een gracht met ophaalbrug van de voorburch gescheiden is. De overige torens zijn rond en allen iets verschillend van vorm en hoogte.

De hoofdburcht heeft een kleine, tussen hoge muren verzonken, binnenplaats voorzien van galerijen.

Muren en gewelven van de zalen en kamers, die veelal vanaf de binnenplaats of de hoger gelegen gaanderijen toegankelijk zijn, bestaan uit prachtig metselwerk van baksteen en natuursteen.

Een aantal zalen en kamers van zowel de hoofd- als voorburch

worden nu gebruikt t.b.v. een historisch museum.

De driehoekige binnenplaats van de voorburch is groots van opzet. Met enige fantasie kan men zich daar ridder-toernooien voorstellen. De voorburch heeft een indrukwekkende ingang.

Het eiland-kasteel is nu via een serie voetbruggetjes met het schiereiland verbonden. Vanaf het water (gezeten in een roeiboortje) was het kasteel nog imposanter dan vanaf het schiereiland.

Een groot deel van de huizen in het stadje is geheel van hout, voor een deel weer keurig in de verf. Het straatbeeld roept een beeld op van lang vervlogen tijden.

Veel van deze huizen zijn in de loop der tijden gebouwd door een kleine etnische minderheid, de Karaiten.

De voorvaderen van deze mensen zijn door grootvorst Vytautas, die zeer onder de indruk was van hun vechtkunst, als lijfwachten mee naar Litouwen gebracht. De Karaiten leven volgens de oorspronkelijke wetten van Mozes, maar zijn echter geen Joden.

Ergens midden in de stad hebben zij nog hun bedehuis, annex museum. De gemeenschap in Trakai telt ongeveer 150 leden, ook in Vilnius wonen nog een honderdtal Karaiten.

Trakai, zowel het eiland-kasteel, stadje en de kasteel-ruïne op het schiereiland zijn een bezoek dubbel en dwars waard. (De wijken gebouwd tijdens het Sovjet-bewind, grotendeels op het vaste land, zijn helaas net zo lelijk als overal elders).

De herstelde waterburcht van Trakai in Litouwen

HET BELEG VAN NIJMEGEN - 1672 OF: HET VALKHOF IN EEN BESCHIEDEN BIJROLLETJE

Ooggetuige: 'een goed liefhebber van ons/aderlandt': NN
Notulist: H.D.J. van Schevichaven, Gemeente - Archivaris in 'Penschetsen etc.' [1] Bijgelezen en verlucht door Paul M.J.Hoos, redacteur.

Vooraf

1672, het Rampjaar... Zelden vond ik deze woelige tijden zo treffend beschreven als in het ooggetuigeverslag van het Beleg van Nijmegen door de Fransen in 1672...

Diezelfde fascinatie moet H.D.J. van Schevichaven gehad hebben, toen hij dit levendige verslag van Nijmegen's wel en wee onder ogen kreeg...

Wat hij - naar eigen zeggen - 'letterlijk en woordelijk' heeft afgeschreven in het British Museum te Londen, en later heeft gepubliceerd, daarvan geef ik U graag mijn bijgelezen fragmenten ter lezing dóór... Het Valkhof vervult hierbij 'n enkele maal een bijrol.

Een donderende ouverture

"Fransche Ruyterij neemt de Betuwe in, een landt vol van beesten en allerley goederen", voorts *"goede ingesetene",* die ten onrechte te optimistisch waren geweest aangaande de Franse dreiging, en *"geene of weynige goederen na de vaste Steden gevlucht (overgebracht) hadden."*

De sterke *"Tolhuys-toren"* aan de Rijn valt zonder slag of stoot in Franse handen.

15 Juny 1672: *"de Franschen quamen voor het Fort Knodsenborgh tegen over Nijmegen."* De verdediging van het Fort is in handen van *"Capiteyn Verschoor met ettelicke*

Compagnien."

De Fransen maken loopgraven. Franse musketten *"schieten geduyrich na de Wallen."*

Er werd wel tegenvuur uitgebracht: *"soo met Canon op de Fransen gedondert, dat de Hemel en Aerde scheen te bewegen..." [2]*

Verliezen aan Nijmeegse kant: *"2 dooden en weynig gequetsten."* Het *"geduyrich schieten op de Francen"* had de verdedigers van het Fort zeer afgemat. En ofschoon de Fransen *"noch niet tot de grachten genadert waren,"* en *"versch volk uyt Nijmegen"* de fortbezetting nog had kunnen ontzetten, gaf Commandeur Verschoor de Schans over aan de Fransen, waarbij een eervolle aftocht van *"het garizoen met vliegende Vaendels"* bedongen werd.

...En of Nijmegen zich ook maar meteen wilde overgeven...

Maar juist dat lag niet in de aard van de Nijmegenaren, die liever *"goet en bloed"* wilden verliezen dan hun duurbevochten vrijheid.

Kortom: *"deswege de Francen haren eysch niet ingewillight..."*

Er wordt vanuit meerdere posities aan de overkant van de Waal vuur uitgebracht op Nijmegen, dat een gemakkelijk doelwit is: *"legghende in het hangen van een bergh (d.w.z. tegen 'n berghelling gelegen) ende langhs de Wael sonder Wal synde."*

Tegenvuur wordt uitgebracht door

"het Canon op de Wal bij de Haven" en bij "Belle Vedere [3] wiert lustigh gedondert," waarbij onze koene stadsverdedigers "haere stucken dickwils lamschoten..." (door oververhitting onbruikbaar). Het sterke fort Schenkenschans tussen Rijn en Waal kwam intussen zonder slag of stoot op een trouweloze manier (door "verfoeyelicke bloohtighheit") in Franse handen.

Tal van IJsselsteden waren reeds in Frans bezit gekomen.

"Nimwegen wiert dagelicx noch al met Canon beschoten", en "sometijds al weder opgeeycht, doch te vergeefs." De Nijmeegse onverzettelikheden eiste weliswaar zijn tol, doordat "huysen ende Kercken dagelicks (werden) beschadigd", maar de dominee bleef onverschrokken op de kansel, ofschoon "de kogels neffens den Predikant op den Predickstoel henen vlogen..."

De kerkklokken zwegen zelfs, om maar geen extra-vuur 'van de overkant' te trekken. Het 'kerken' in de Stevenskerk werd zó gevaarlijk, dat men moest uitwijken naar "een kleyn Kerck in de Broer-straet." [4]

Een Franse kolonel komt Nijmegen nogmaals om overgave vragen, "doch al wederom sonder voordeel."

De Franse artillerie brengt nu ander (en zwaarder) geschut in stelling: "vyerwercken en sekere soorte van Bomben, die van gepeekte touwen in den anderen gevlochten zyn, ende door de gaetjes tusschen de touwen steecken ysere pypjes uit, gevult met kruyt en musquet-kogels, die door den brandt losschieten," en die overal beginnende brandjes

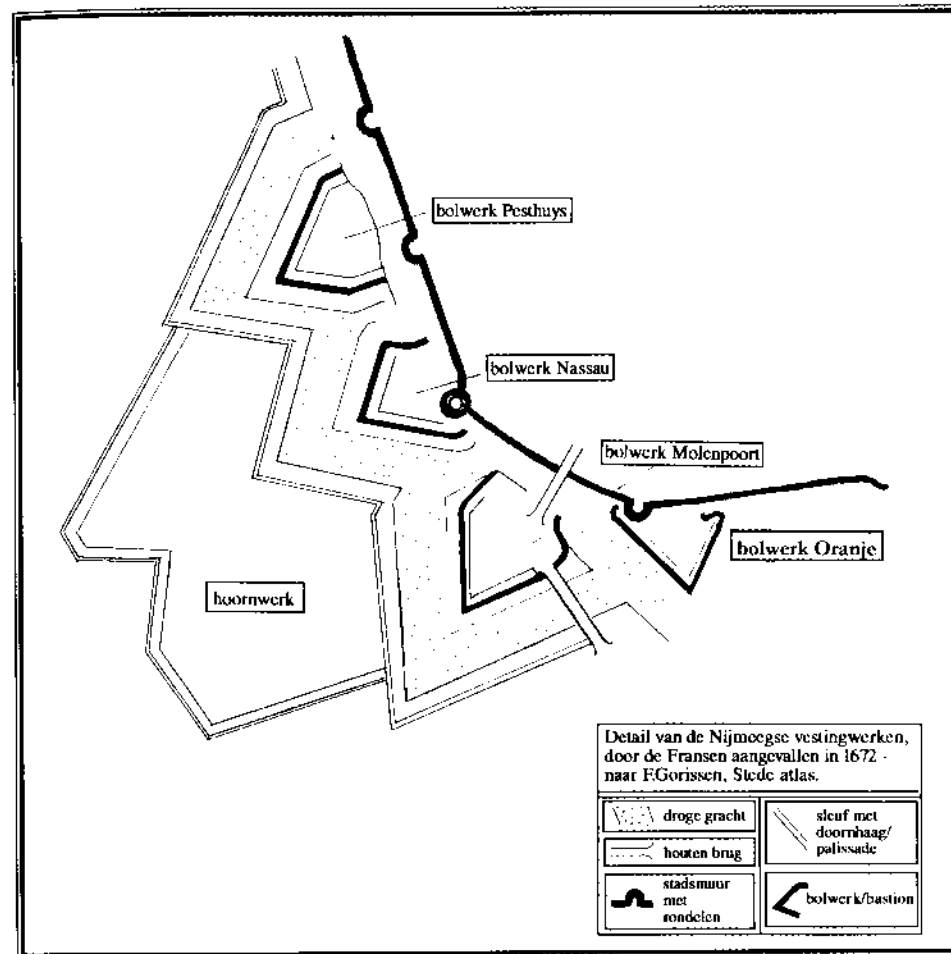
veroorzaken door hun brandbare inhoud: "binnen is het vol peck, solpher etc.":

Een Franse variant hierop is de "hand-granaet", (wij zouden zeggen: mortiergranaat), die "op en door de huysen viel, en grooten brandt, smoock en en stank van sich geeft, en waaruit kogels losschieten met een groot gekraeck." Hiervan werden er "ettelicke 100 inde Stadt geworpen", maar "Nimwegen rust in 'sHeren Hand," en de brandjes konden allemaal geblust worden, ook al doordat de burgers constant blusmiddelen bij de hand hielden. Er was zowaar al een vroege voorloper van de Dienst Luchtbescherming: "Iuyden op hoge torens die sagen waer dat se vielen..."

Nu pakten de Fransen de beschieting pas goed aan: "...naederhant schoten sy Yseren bomben inde Stadt van tusschen 90 en 100 pont..." Hun verwoestende kracht wordt als volgt beschreven: "sy konnen wel gehele huysen onder de voet smyten... Een vielder op de Broerekerk, die het gewulft van het Choor instortede : soo dat men naederhant in de PRINCE KAMER OP HET VALCKHOFF (gepredikt) - dit woord is door HDJ van Schevichaven toegevoegd - heeft." [5]

Even gevechts-pauze

Als wij de plattegrond naar het Werkmeestersplan van 1726 bekijken, zoals afgebeeld in J.J.Weve's "De Valkhofburcht te Nijmegen" [6] en [7], dan treffen we daarop GEEN ruimte aan met de aanduiding "Prince Kamer" waarvan in de missive van 1672 sprake is..

Wel een "Prince Keuke", terwijl als naastbijgelegen kamers genoemd worden: "de Blauwe Camer" (naast de Reuzentoren), de "Grootte Saal", met daaraan de "Roode Caamer" en de "Conings Camer". De drie laatstgenoemde Camers lagen in de oostmeugel [8], die weer haaks op de Reuzentoren stond. De vraag doet zich voor: waarom vinden wij in het Werkmeestersplan van 1726 geen vermelding van een "Prince Camer", terwijl daar in 1672 wel gewag van wordt gemaakt ...

Hervatting: het Beleg wordt geslagen

Niet zonder gevoel voor humor constateert ooggetuige NN: "Vele bommen (d.i. projectielen) vielen in de Wael in het water, die om haer gewigt niet over konden komen..."

"Op Saterdag, zynde den 22 Juny waren sy (de Fransen dus) over de Wael getrocken middels een Gierbrugh, geleyt op de Wael bij Gent. Tusschen het Huys Ubbergen en dese stad werd een party Tenten (op)geslagen."

Franse cavalerie zwerfde uit naar St. Anna en naar "St. Thoenis-molen, tussen Hees en Nederbosch.

Sondachs daeraen volgden het gros van het leger onder den Marschal Duc de Turenne, ende sloeghen het rondom de Stadt vol van ontallicker (ontelbaar-veel) Tenten."

"[...] Des avonts omtrent 10 uren quamen de Francen achter een oud Horenwerck buyten de Mole-poort" (zie illustratie), dat door gebrek aan manschappen niet verdedigd kon worden.

"De musquetiers stonden achter de Borstweeringh, ende schoten na(ar) de Walmuur, ende na(ar) het Nassous' en Pesthuys Bolwerck (...) terwijl dat sich andere begroeven (sic!) en hare loopgraef brachten tot by onse Stats gracht, door dat horenwerck henen."

Weer kwam een Franse officier de overgave van de stad opeisen, maar het antwoord bleef 'n onwrikbaar "NEE".

Daarna schoot men "wederzijts wederom furieus..." In de nacht van maandag op dinsdag brachten de Fransen een batterij in stelling in het genoemde hoornwerk, "waer van sy de Stadt met 5 halve kartouwen (kanonnen) schrickelijck beschoten, onder het geduerich geraes van de Musqetten..."

"Dien nacht stormde sy sterck op die twee (bol)wercken Nassau en Pesthuis, en hadden al eenige palissaden (puntige, op 'n rij ingegraven houten palen) so (wel) afgekapt als (ook) uyt de grond gearbeyt..."

De Fransen hadden al bijna het Pesthuis-bolwerk ingenomen, ware het niet, dat de Burgerij hen door heftig tegenvuur terug kon drijven. Bij deze schermutselingen werd kolonel van Gent dodelijk getroffen in arm en buik.

Nu de Nijmeegse verdedigers de krijgskansen ten goede zagen keren, achtervolgden ze de Franse soldaten, waarvan de ongelukkigen - die niet op tijd uit het hoornwerk weg hadden kunnen komen - gevangen genomen werden. Bij zijn gevangenneming wilde een Franse kolonel een Nijmeegse soldaat nog omkopen met

een "hant vol gouts, dat hy hem soude loslaten," maar de soldaat gaf geen krimp, en eigende zich 's mans degen toe, "met den draagbant", zoals ooggetuige NN triomfantelijk toevoegt.. Hiervoor kreeg de soldaat later grif 100 gulden beloning... Klein gevechtsspul, dat de Fransen op hun gedwongen haastige terugtocht hadden achtergelaten, vormde de krijgsbuit van de onzen... Toch bleef het oppassen: "de Francen mynden ondertussen door onse Myn" oftewel de loopgraven/onderaardse gangen van beide partijen waren op elkaar gestoten... De nacht daarop bestormden de Fransen met duidelijk minder enthousiasme de bolwerken, "om dat het dien voorgaenden nacht haer qualyck was bekomen..."

Het Nijmeegse garnizoen, geholpen door "vrijwilliche uyt de Borgerij" hield de twee bolwerken, maar kon evenwel niet voorkomen, dat de Fransen loopgraven aanlegden tegenover de Molenpoort. De derde nacht voerden de Fransen drie stormaanvallen uit, maar ze werden "met verlies van veele dooden terugh gedreven."

Een Franse batterij bracht vuur uit op de Molenpoort zelf, en trof doel: "waermede sy dwers door de poort schooten, de kloock van boven neder": de aangerichte ravage was behoorlijk. "Donderdaegs omtrent 7 uren s'avonts regende 't een plas regen dattet uyt den Hemel stortede, so dat onse Soldaten de lonten uytgerigent waren (!)"

Nu de Fransen geen lont meer roken, beklommen ze "met haestige veerdigheyt" de beide bolwerken, maar de fanatieke Nijmeegse

verdedigers lieten zich niet uit de bolwerken verdrijven. Zo golfde het gevecht op en neder, totdat er op zaterdag een akkoord gesloten werd: "wel goet voor de Stadt, maer slecht voor de Militie..."

Op zondag 10 juli gingen enkele Fransen en Zwitsers de stad binnen. De overwonnen Staatse troepen "quamen in 't geweer in het Kalverbosch (d.i. het Kelfkensbos) en voor het VALCKHOFF, alwaer sy op de plaets wierden ontwapent."

Krijgsdienst was in die tijd een gewoon middel van bestaan, en het mag ons dan ook niet verbazen, als ooggetuige NN hieraan toevoegt: "veel Soldaten gingen over in Francen dienst..." Nijmegen had zich uiteindelijk overgegeven na het Beleg. De prijs van de Franse overwinning was evenwel hoog: "omtrent 1300 (Fransen) zynder voor de Stadt doot gebleven, en omtrent 1100gequetst." De Nijmeegse verdedigers hadden zich dapper en deels succesvol geweed, zodanig zelfs, dat NN noteert: "sy (de Fransen dus) pryzen ons, dat wy ons wel gedefendeert hebben..."

Aan Nijmeegse kant zouden 'slechts' omtrent "50 dooden en gequetsten" zijn te betreuren en dat nog wel tegen zo'n Franse overmacht!

Treurig, dat de (nog vrije) steden geen troepen hadden gestuurd om Nijmegen te ontzetten: "maer Hollandt had ons afgesneden..." (d.i. in de steek gelaten).

Gebrek aan vechtlust kon men het Nijmeegse garnizoen echter niet ontzeggen; de overgave van de stad was op dat punt tenminste nog eervol. Hoe heftig het er aan toe was gegaan,

onderstreept NN met de volgende woorden: "Sommigen was de borst soo blaeuw geschoten, dat sy de handt aen haer hoofd niet en soude hebben kunnen brengen..."

(wij zouden zeggen: ze waren zo bont en blauw van de terugslag van de wapens, dat ze niet eens meer konden salueren van de spierpijn !

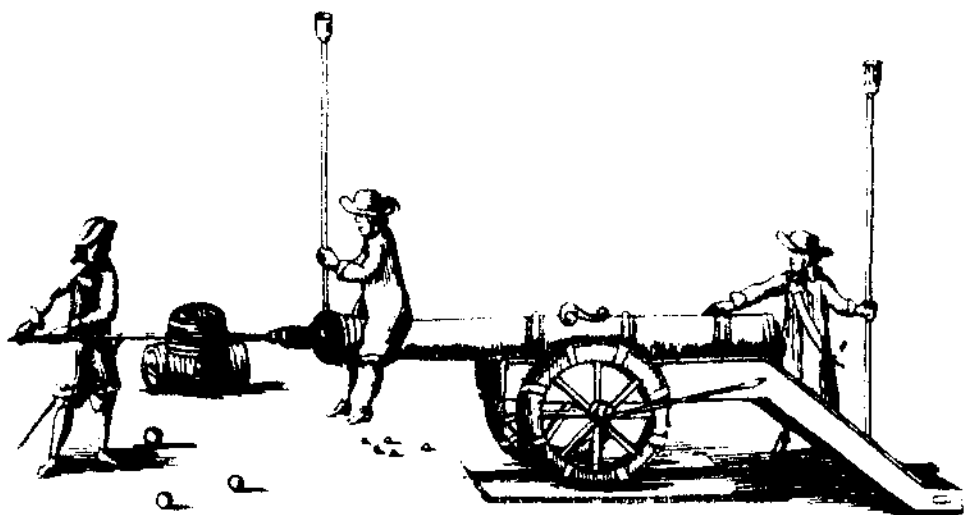
Omdat er geen Nijmeegs Ontzet was gevolgd op het Nijmeegs Beleg door de Fransen, verzucht NN : "Yeder Stadt sorgt voor haer eygen intrest. en soo gaat het Gemeen verloren. Doch hope Godt sal uytkomst geven. Vaart wel." [9]

Noten

1. Zoals hij vermeldt in "Penschetsen uit Nijmegen's Verleden" 1898 / herdruk Arnhem 1966, p. 118
2. idem p.120
3. idem p.121
4. idem p.121
5. idem p.122
6. zie ook : Valkhofnieuws XIX, nr.2, pagina 10 en 11
7. J.J.Weve . "De Valkhofburcht te Nijmegen" editie Nooy , p.64
8. idem, p.77
9. "Penschetsen etc." p.125

INHOUDSOPGAVE VALKHOFNIEUWS 1998 – 1

- Inleiding : Een architectonisch ontwerp voor het Valkhof (M.A.P. Vollebregt) **3**
- Verslag van de 20e Jaarvergadering (J.M.T.Nooy) **4**
- Toespraak bij gelegenheid van de ontwerppresentatie in de St.Stevenskerk op dinsdag 9 december 1997 (E.F.M. Boshouwers) **7**
- Toespraak bij de presentatie van het winnende Valkhof-ontwerp in de St.Stevenskerk (A.J.M.Plassaert) **10**
- Beknopte weergave/citaten-uitreksel: Jury Rapport 'Herbouw Het Valkhof, Het Verleden Voorbij' **12**
- Reconstructie en consolidatie in en (vooral) rondom Nijmegen (M.A.P. Vollebregt) **17**
- Beknopte weergave/citaten-uitreksel: Rapportage Begeleidingscommissie Gemeente Nijmegen 'Project Valkhof' **25**
- Trakai - De enige behouden waterburcht in Noord-Oost Europa (F.Geertsen) **30**
- Het Beleg van Nijmegen - 1672 of: Het Valkhof in een bescheiden bijrolletje (P.M.J.Hoos) **33**

Illustratie "het laden van een kanon" naar een afbeelding in de Rijksmuseum Kunstkrant no 9, mei 1982, p.2 ; uitgave Educatieve Dienst Rijksmuseum Amsterdam.